PRAČOVJEK I NJEGOVA UMJETNOST.

A. Stiegenlmann je izdao g. 1910. djelo »Altamira. Ein Kunsttempel des Urmenschen (Keplerbund-Verlag, Godesberg bei Bonn). Uvod je djelu napisao prof. Dr. E. Dennert i u njemu veli: »Hram umjetnosti i to pračovjeka!« Začudit će se tko pročita ovo djelce i pomnjivo promotri slike, što su ih u tamnoj spilji izveli ovi praljudi iz diluvijalne dobe, možda pred 10 tisuća godina. O tim je slikama gotovo svatko skeptično govorio do pred 20 godina. Sada poznajemo ovakove slike barem u 30 spilja španjolskih i osobito francuskih. Da ih pogledamo.

1. Otkriće važnijih spilja.

Marcelino de Sautuola vraćao se g. 1878. s izložbe u Parizu. Na tom se povratku svrati u spilju Altamira kod Santander, u sjevernoj Španjolskoj, koju su lovci bili slučajno otkrili već pred 10 godina. Ovaj istraživalac zače tekar g. 1887. s iskapanjem u spilji. On je pri tome naišao pri ulazu spilje na skup školjki s neolitičkom, to jest iz novokamene dobe, industrijom. Jednog dana zapazi njegova kćerkica slike na zidovima spilje. I on se začudi čitavom broju životinjskih freska, osobito bisona, u crvenoj i crnoj boji. Tko je to naslikao? Modernom čovjeku ne bi ni na um palo, da slika na tom mjestu, i to životinje, kojih više nema u njegovoj domovini. Tako je M. de Sautuola pomislio, da te slike potječu od pračovjeka. Njegovu misao potvrdila i znanost tekar iza 20 god.

Naš istraživalac našao je u spilji čitavu industriju kremena i kostiju, pa ga je to uputilo da možda i slike pripadaju početku magdalenske dobe. Začudno je, da tu fali sjeverni jelen, osim nekoliko ostataka na jugu Pireneja, dok ga ima mnogo na sjeveru Pireneja u raznim spiljama. Regbi da je ta životinja obitavala u ovim krajevima samo zimi, a u proljeće je odlazila put sjevera. Inače bi valjalo ove slike u Altamiri pripisati kasnijoj dobi, nego li je doba ove životinje, to jest paleolitičnoj dobi.

G. 1878. je Chiron otkrio također crteže o životinjama i to u spilji u Chabotu (Gard.). Ni njemu ne htjedoše umah priznati, da su te slike tako stare. G. 1895. otkri francuski istraživalac Rivière u spilji de la Mouthe (Dord.) slične životinjske slike kao u Altamiri. U spilji su Gargas u Pirenejima ruke crveno naslikane.

Dr. Capitan, Feaux, Cartailhac, Breuil posjetiše spilje u Altamiri i u Dordogni i dadoše pravo M. de Sautuoli i Rivièresu. G. 1896. otkri Daleau u spilji Pair aou Pair (Gironde) slike životinja. Starinu ovih slika moglo se točno odrediti, jer ih je pokrivala netaknuta kulturna naslaga iz dobe solutrèenske, pa su morale biti starije od te naslage, dakle iz dobe aurignacienske. Napokon prvi decenij našeg 20. vijeka priznade ovu diluvijalnu umjetnost, jer su Dr. Capitan i svećenik Breuil u glasovitoj spilji Combarelles i

Font de Gaume kod Les Eyzies (Dordogne) našli slike životinja, slične onima u Altamiri. Jednako je Cartailhac otkrio takove slike u Marsoulas (Haute Garonne). Jednakih slika kao u Altamiri, osobito divljih bivola, nađoše u spilji kod Niaux (Ariège). Budući da su Niaux i Marsoulas na sjevernom obronku Pireneja, to su njihove spilje spoj između Dordogne i Altamire.

2. Crteži i freski.

Spilja u Altamiri, duga 280 metara, pokazuje u umjetnosti četiri načina. Tu su u pećini urezani crteži, pa slikarije i to samo u crnom i samo u crvenom te polihromičke, u 2 ili više boja. Usput budi spomenuto, da su stanovnici ovih spilja upotrebljavali kamenu svjetiljku sa životinjskim salom i stijenjem. Tu je naslikan jelen (cervus elaphus), 66 cm dug, vrlo realistički. Izvrsno je prikazan i divlji bivol, 57 cm dug. Vidi se po svemu, da ih je slikala sigurna ruka. No ljudske prikazbe su tude vrlo manjkave; ima ih samo 6. Slično je i kod francuskih spilja, jer ni tu nije čovjek prikazan ili najviše tek u karikaturi (Marsoulas). Šest ljudi u Altamiri imaju okrugla lica i dižu ruke kao starinske orante, to jest u položaju molitve. Misli se, da su to čarobnjaci iz kamene dobe, preobučeni u životinjske maske.

Slike su u crnoj boji rjeđe. Tako je prikazan manji crni bivol, nad kojim je crna ruka kao znak vlasništva ili plemena. Posebna je oznaka za Altamiru, da su crni znakovi stariji nego li crveni i polihromični, jer potonji često pokrivaju prve. Tu je crveno prikazana: jedna ruka, mala divokoza i niz tačaka. Polihromički su prikazana: tri bivola, divlji konj i divlja svinja. Kako je sve to mogao pračovjek ovo divno prikazati i to sa sredstvima vrlo primitivnim? On je mogao imati kremen, ugljen i spomenutu kamenu svjetiljku. No onaj je čovjek bio lovac, te je živio ili od lova ili na lovu, pa je i prikazao životinje, od kojih je i živio. M.Verworn (Die Anfänge der Kunst, Jena 1909). naziva ovu umjetnost »fizioplastičnom«, t. j. naravi vjernom, dočim umjetnost iz neolitika zove »ideoplastičnom«, jer je plod umovanja i spekulacije. Ideoplastična je umjetnost i svih primitivnih naroda i djece. Prastari su tako lovci besvijesno prikazali ono, što prikazuju moderni realistički slikari svijesno.

3. Pretpovjesne i etnografičke usporedbe.

U Altamiri i Gargesu nalazimo prikazane ruke. Gotovo isto tako prikazuju ih i Australci u starijoj dobi. Kakova su lica ljudi u Altamiri, tako vidimo često kod Bušmanâ i Eskimâ. Od svih primitivnih naroda Bušmani najradije slikaju. Oni prikazuju u bijeloj boji lavove, slonove, rhinozerose, antilope, pa ako usporedimo ove slike s onima u sjevernoj Africi, to bismo mogli kazati, da su Bušmani zadnji ostaci paleolitičkih lovaca, koji su došli na jug preko sjeverne Afrike. Upravo u sjevernoj Africi otkriše mnoštvo slika, sličnih navedenima i sličnih onima kod Bušmana.

Sada poznajemo mnoštvo spilja i mnogo slika po južnoj Francuskoj i sjevernoj Španjolskoj, pa nam to jamči, da je u magdalensko doba — na svršetku paleolitične dobe — u ovim krajevima živio umjetnosti skloni narod, koji odgovara vrlo organiziranom tipu Cro-Magnon, kako se nazivlje taj tip po lubanji, što su je našli u Cro-Magnon kod Les Cyzies u Dordogni. Slike nam u Altamiri jamče, da je pračovjek izvrsno poznavao zakone estetike i u njima uživao. U pračovjeku je dakle razum bio vrlo razvijen.

Dr. **F. R.**

CRKVE U ENGLESKOJ.

Vrlo često se pročuje u novije vrijeme, da je ovaj ili onaj predstavnik Engleske crkve ili kakav zbor takovih predstavnika pokrenuo akciju oko sjedinjenja Crkvi. Takovim se pothvatima ovdje odmah pripisuje velika znamenitost, osobito ako je kod njih sudjelovao makar i neslužbeno koji predstavnik pravoslavnih ili pogotovo katolika. Biva to zato, što nijesmo bolje upućeni u mišljenje i nastojanje samih anglikanskih krugova. Kod nas se premalo prati pisanje engleskih znanstvenih i vjerskih časopisa. A zavirimo li samo nekoliko puta u koji broj njihov, bit će nam stvar odmah jasna, jer se sva engleska štampa vjerskim i crkvenim problemima toliko zanima, da je to pravo čudo kod jednoga naroda, koji je svuda poznat kao čisto praktički i trgovački narod.

Prateći pisanje nekih katoličkih engleskih časopisa odlučio sam, prema podacima, što sam ih tamo našao, da ovdje podam jedan kratki ali iscrpivi pregled nastojanjâ anglikanskih krugova oko sjedinjenja Crkvi, a tom ću prilikom osobito oštro i jasno istaknuti stvar engleskih katolika prema predstavnicima engleske službene crkve, obzirom na ovo pitanje. Potakla me na to prvo potreba, da i mi uzmognemo oprezno prosuđivati događaje, koji se nižu oko toga pitanja; kao i želja, da udovoljimo engleskim katolicima, koji uvijek traže, da ih pratimo i dobro razumijemo u njihovu radu i njihovoj borbi, te u tu svrhu i obasiplju svu katoličku Centralnu Evropu pa i nas svojim dobrim časopisima.

Nijesam imao na raspolaganje kakvu zaokruženiju stvar o tom pitanju, nego samo pojedine brojeve velike engleske katoličke znanstvene revije »**The Month**« i dvije malene brošire. No zato su svi podaci savremeni, jer su izvađeni iz tih publikacija, a novijega datuma.

Možda bi mnogoga zanimao uopće postanak i historijski razvitak Engleske crkve, kao i sudbina katolika u Engleskoj od njezina postanka pa sve do danas. No za to mi nedostaje potrebno